



VAQIF OSMANOV

YERİ GÖY ÜZÜNDƏ OLANLAR

(Ramiz Rövşən yaradıcılığına baxış)

"Ömrü boyu sözdən azad olmağa can atan" şair Ramiz Rövşən inanır və inandırır ki, "göy üzü quşlarla şairlərinin". İnamı, əqidəsi sözsə xəyanət etməməsiylə düz mütenasib olan "şairin azadlığı çoxlarının rahatlığını pozur". Urvatlı sözsə tamarzı qaldığımız "bu dünyada - ən sonuncu şairin üreyini daşladığımız" zamanda Kantun "fikirlərin bədii oyunu" saydığı poeziyanı urvata mindirənlərin kasadlığı bu günümüzdə çox aydın görünməkdədir. "Əsl şairin yazdığı şeirin çarımına çəkilmiş İsa" taleyi yaşadığı dövrdən beş-altı yüz il keçib dəyənlərin, Nəsiminin dərşininin soyulmasına "meydan tamaşası" kimi baxıb haqq qazandırənlərin cəmiyyətində qəflət yuxusunda yatanların rəyasına haram qatmaq üçün mütloq inqilabçı şairləb doğulmalıydı. Ramiz Rövşən də inqilabçı doğulub, amma "qurub-yaradan şairdi, dağıdan yox". O, möhtəşəm "ədəbiyyat evi" tikən "söz mühəndisi"dir. Ramiz müəllim düşünür ki, ədəbiyyat o deyil ki, bir evi söküb yerində ayrısını tikəsən. Ədəbiyyat odur ki, tikilən evlərin yanında başqa birini də tikməyi bacarasən. Bu gün sözlün heykəlini qoruyanlara daha çox möhtaciq. Çünki "adamlar bu gün şairə heykəl qoyub, sabah ondan üz çevirə bilirlər, amma bunun şairə dəxli yoxdu, bu yalnız həmin adamların hansı yuvanın quşu olduğunu xəbər verir" (A.Blok). O "yuvanın quşlarını" - işıqlı sözdən qorxan yarəsaları diri ikon qoca və ədalətli tarix özünün toz basmış zibil yeşiyinə atr. "Sözlün tozunu alanlar", özünün və sözlün missiyasını anlayanlar - Nizami, Füzuli, Nəsimi, Cavid, Sabir, Hadi, B.Vahabzadə, Üzeyir bəy və başqaları obədiyyot qazanırlar.

"Allahın bu dünyaya göndərdiyi şairləri insanlar arasında "Tanrı casusu" sayanlar" a haqq qazandırən Ramiz Rövşən özü də Hadi kimi o "casus"lardandır. Belələrini yerdəkilər anlamasa da, "Tanrı çox gözəl başa düşür". Onlar saf söz atmosferi yaradan ağac - insanlardır, xilaskarlardır. Sözlün pərvanələrinin bəşər yaranandan havaya, işığa aqlığı var.

Nə yaxşı ki, Tanrı xalqımıza işıq mənbəyi olan "casus"ları (mən "elçi" deyərdim) Yerə göndər-məkdə xəsislik etməyib. Tanrıya yaxın olan Nəsimi, Füzuli, Sabir, Cavid, Üzeyir bəy Hacıbəyli, Həsən bəy Zərdabi, Mirzə Cəlil, Xudu Məmmədov, Bəxtiyar Vahabzadə, Azad Mirzəcənzadə Yeri nizam salmaq üçün göndirilən xoşməramlı "elçi"lər idi. Yeri təmiz saxlamağı, haqqa, ədalətə, mənevəyiyatə nəzarəti Tanrı onlara tapşırırdı, işlərin də vicdanla yerinə yetirilmişlər. Bu gün bizim aramızda belə şərəfli missiyanı daşıyan, Vətəni, milləti şərəfləndirən, onlarla bir Vətənin vətəndaşı olmaqdan qürur duyduğumuz Rafiq Əliyev, Ramiz Rövşən, Məmməd İsmayıl, Musa Yaqub da estafeti o dahlərdən qəbul etmiş "elçi"lərdir.

Bu Ramiz Rövşənin qənaətidir: "İnsan ömrü ana bətnindən yerin bətninə əndi". İşığa hamilə insanlar Yerin bətninə düşən toxumlardır. Yeniden qayıdıb sözlüyə, əməliyə İnsanlıq meyana çevrilib yaşıyır.

Füzulini "bu dünyanın yiyəsiz qəminə yiye durmağa, öz xoşuna "qəmin hərfi" olmağa gələn, Müşfiqi isə "Tanrının qapısına bir gözəl üzle gedən" kimi tanıyan və tanıdan Ramiz Rövşəni biz necə tanıyıyırıq?



İnsanı on yaxşı kim tanıyar? Qardaşı, dostu, doğması, ruh ortağı, yol yoldaşı, söz vurğulanı. Ramiz müəllimi "palid invariantlığı (heç kimdən asılı olmamaq, sınımaqq, quruluş, əqidəli, dayanatlı olmaq), kosmik töfəkkürü, ilahi məntiq, qəlbində sevgi, duyğular çəlgisi olan böyük insan, öz dost" kimi dəyərləndirən, metafizik düşüncə daşıyıcısı olan böyük Hüseyn Caviddən sonra Azərbaycan ədəbiyyatında qırlmış metafizik poeziyamın bərpasında danılmaz xidmətini vəğulayan dünya şöhrətli professor, şairin əqdə və ruh qardaşı Rafiq Əliyevin sənətimlərinə tam inanıram. Ona görə inanıram ki, Rafiq müəllimin də, Ramiz müəllimin də həyatı, məsləki, düşüncəsi, Vətən və millət sevgisi invariantlığın bənzər nümunəsidir.

Tarix elmləri doktoru Nosiyan Yaqublu: "Ramiz Rövşən şeirlərinin oxuyanda və fikrin eia ona da aid olduğunu qonaqlığındır. O, öz şeirləri ilə oxucunu yaşadığı həyatdan fərqlənən bir dünya ilə üz-üzə qoyur, maraqlandırır, həyata, sevgiyə, vətəndə etiyi qaydalarla baxışlarını dəyişdirir", deyər əqdə edir.

Şeir nədir? Her kəsin öz zövqü ilə cavablandıracağı suala Ramiz Rövşən yanəşməsi möhtəşəmdir: "Şeir görünməzliklərin görünən üzüdür". Bunu görmək üçün insanda bəsirət təzə olmalıdır.

"Həqiqəti eia şəkliəndə, yalanı ceyran şəkliəndə" (Əli Kərim) görənənlər anlaya bilməzlər ki, həqiqəti dəyənlər heç vaxt utanırlar. Amma həqiqəti söyləyənlər, heç də həqiqətin özü mənavi dəyərlərdən qəzə olanları nifrət mənbəyi olub. Həqiqəti söyləməyin bəddəli həyatı itirmək olsa bələ əqdə sahibləri bundan qorxmayıb. Nəsinimin dərvisi "Ənəli-həqiq" soydu, Füzülinin salamını rəvə deyildir dəyə alan olmadı, yatmışları qəflət yuxusundan oyatmaq istəyən Sabiri ac saxlayıb vərəmlətdilər. "Yox millətimizin xətti imzalar içində" nigaranlığı Hadini,

"Oxu, tar, oxu, tar, səni kim unudar!" hayqirtısı Məşfiqi mozarısı qoydu. Mirzə Cəlii balalarını soyuqdan xilas etmək üçün əyləzəmələri sobaya atmağa məcbur edildi. "Yeter, çıldirdiniz, - hökumət, - deyə, cvləri yixdınız ədalət! - deyə" quruluşu "qarğa-quzğun kimi ləşə qonanlara" meydan oxuyan Cavid ofendini Sibirin quduz şaxtasında dondurdu. "Tərəflər kimi eia, hər ikisi yad, yadlarını cəcbək və xalqa imdad?" üsyanına görə Bextiyar Vahabzadənin, "Qaldıq oyun arasında, yaman çətin imiş hiylə döyüşü, sarayın badalaq oyunu kimi" söyləyən Məsu Yaqubun, "güldən, bülbüləndə yazı bilməyən" Məmməd İsmayılın, "milyonçular ölkəsi, dölənçilər Vətəni"nin hılma dözməyən, "özünə yeni Vətən düzəltmək" istəyən Ramiz Rövşən heç olmasa "gözünü öpən" olmadı? Olmadı. Anlamadı ki, yalan bataqlığın ortasında bitən ol-vəlan rəngli tənha və zəhərlə fəkkədir, özünə cəlb edir, sonda ona yaxınlaşma məhv edir, həqiqət işi bülür dağ çəşmədir, ağzına daq bassalar da özünə yeni göz açıb çəşləyəcəkdir.

Rəğbətlim olmayan, 37-si, Sibir, Kulak arxıpelagi, quruluş və plenumları eia xatırlanan Sovet dönməmində ədəbiyyatı, qələminin nüfuzunu qoruyana, sənətdə daha çox önəm verildir, nəinki bu gün. Yəqin ki, şou-biznes adı biabırçılıqlar, ekrana söyüş püsürənlər olmadıqından. O vaxt poeziya gəcələri, söz adamları eia görürlər keçirilirdi. Bir çox şairlər kimi, Ramiz Rövşən də özünəməxsus geyimində intonasivada - sözün şəhdini tənəşəçilərin qəlbine içirə-çıxır şeirlərini söyləyirdi (lap eia indiki kimi). "Ay işığı", "Köhnə məktublar", "Qara paltarlı qadın", "Başı kəsik gözəl kötik", "Astar üzünü" yadında da vaxtlardan qalıb. Xüsusilə "İlan balası". "Döşünün altında seven bir ürək, dişinin altında zəhər tulluğu" gözədirən ilan balası özündən, xislətinəndən ayrılı bilmir, nəcə deyirlər, bir üzü var, bəzi şüurlü varlıqlardan fərqli olaraq:

*Bəlkə də, ən acı həqiqət eia
Sənsən yer üzündə, ilan balası.
Sənsən haqqın yolu bu yer üzündə,
Tənri özü seçib bu yolu bəlkə.
Yüz cür sifətiyə, yüz cür üzüyə
Dünya sənədən kəcib durulur bəlkə...*

Ramiz Rövşən yazdığılar söz icarilərdir, mənim zövqümə görə on qiymətilərindən biri "Astar üzünü"dir. Düzüldür, bu şeirdə sair dostlarını çətdə təminləndi, "tes!"dön keçirir. Əşlində sair bilir ki, buna ehtiyac yoxdur. O, dostlarından tam arxayındır. Söz zərgər deqiliyi eia seçənlər dostlar səcəmində də yanılı bilməzlər. "Ömrünü - gəcəsinin gündüzünü, gündüzünü gəcəsinə, salvarını, penceyini astar üzünə çevirib gülə-gülə dostlar içine çir-

xan, ömründən savayı hər şeyi təzə şair:

*Gözərimi çevirdim astar üzünə,
Ürəyimi gördüm, içimi gördüm.* - misraları ilə "gözərlər qəlbini yansıdır" deyimini poetik dillə tədqiləyir.

Gecənin, gündüzün, sevincin, kədərin hər üzünü görə Ramiz müəllim sonda on qiymətli tapıntıya sevinir:

*Dostları çevirdim astar üzünə,
Na yaxşı ki, düşmənm çuxan olmadım...*

Ramiz Rövşən gənclik çağında yazdığı şeirlərinin sonunda tarixi qeyd etməsi əqləndirilməlidir. 23 yaşında qələmə aldığı "Kentavr"dakı fikir yeniliyi-nə görə müəllifin zəkasına, taxayyülünə heyran qalır-sın. Şeirin yazılmasında 51 il keçmə də "adamlar içində - at, atlar içində - adam"lar azalmayıb, təəs-süf ki, artıb. Şairin sözlərinin altqatında gizlənilənəri tapıb anlamaq kentavrların - atbaşlıların bəyinin işi deyil. Atbaşlıları - "yan insan, yan at kişisliyi" xəstəliyinin daşıyıcılarını "nə at sevbə bilər, nə də bir qız özizləyər":

*Ela siz də uraqqadan məni sevdiniz, xanım,
Sevginiz bəri başdan çuxan toxunub, daşa.
İkimiz - bir yataqda qoşa yata bilmərik,
İkimiz - br çəməndə otlamarıq baş-başa.*

*... Bir qamçı tapın, xanım,
atlarla insanları dünyasından
çapıb gedim özümü...*

Ramiz Rövşən Aristotelin "Dialektika"sını yarib keçərək gəylərdən də o tərəflərin axtarışındadır. O, təbiətdən, gəylərdən, Allahdan yuxarıda kim var sualına cavab tapmağa çalışır, hətta qəbirdən aşağıda da:

*Na var Allahdan yuxarı?
Na var qəbirdən aşağı?
Çəkdiyim ahdan yuxarı?
Bildiyim sirdən aşağı.*

*Dəmə biz ki, quş deyilik,
Allaha tanış deyilik...
Ruhum, dur yığış gedirik,
Sən yuxarı, mən aşağı.*

Professor Rafiq Əliyev Ramiz Rövşənə "metafizik töfəkkürlü şair" "titul" u verir, həm də şairin poetik məntiqi qeyri-səlis məntiqə ilahi məntiq arasında-dır" qonaqlığındır, onun

*Sən dəmə, çəşmənm, yalanı açmışam,
Dünyaya gəlməyim yerilmişəm mənim.
Sən dəmə, dünyada anasızmışam,
Sən dəmə, bu ələm anasızmışam.* - misralarını "qeyri-səlis məntiqə" deyirlər, ondan yuxarıda dayanan fikirlər" kimi sığdırtıyın.

Ramiz Rövşən sözün işığını yaradan, onu qoruyub bizi çətdən Pometeylərdəndir. Şeirin, söz se-

notinin mənavi sərət kimi yox, xammal kimi istifadə edildiyi, sözbəzlik sözəndə bəha satıldığı dövrdə sözün zəncirliyyəni Prometeyi olub Prometeyi işi görmək - həqiqi sözün əlovunu, odunu, közüni, işığını qorumaq çətin işdir. Her dövrdə bu müqəddəs missiya 3-5 beşər övladının boyuna biçilir və həmin cəfəkəşlər bu vəzifənin öhdəsindən qanı, canı bənasına da olsa gəlirlər. Ona görə də Ramiz müəllimin poeziyada fəlsəfi töfəkkür nəhənglərdən biri - Nazim Hikmət bərədə deqilələri maraqlıdır. Şair müsəbəhərlərin birində çox sevdiyi Nazim Hikmət-ün özünün fərqləndirir. O fərqləndirir ki, sol-cə düşünəncə Nazim Hikmət qararıqlıqları aydınlığı çuxartmağa can atır, xilası bəndə görürsə, metafizik dünyagörüşlü Ramiz Rövşən qararıqlıqları aydınlığı görməyə can atır. Çünki, aydınlıq, əşlində, qararıqlıq görünməyilərin görünən tərəfidir. Qararıqlıq bitən yerə işığı və aydınlıq başlayır.

Bu fikirdə böyük, danılmaz məntiqə yanaşı sənətimlik var. Sənətimlik və məntiq qarşısında boynum qıldan nəzirdir. Ramiz Rövşən töfəkkür süz-gəcədən keçən fikirlərinə daha dərin qatınama vərəməq, əlbəttə, bəziyanə nasib olub. Unutmaq ki "yaz ötdükə qoca dünya çəkib sözi aydınlığı". Şair bizi "için qararıqlıqlardan çuxan sözi yadlığında" durulmağa çağırır:

*Çətdə ömrümün gündüzü,
Deyəsən gün vərdu sizi,
Qararıqlığın yordun sizi,
İndi dözü aydınlığı...*

Şairin dörd misrəsini fəlsəfəsini, fikir yükünü kitabırdə tapmaq çətinidir, çünki onun müəllimi həyatıdır, "bir qara pul kimi bizi daxılınə tam dünyadır":

*Gözüm yuxu yata bilməz,
Ana bilməz, ata bilməz,
Qızı olsa çata bilməz,
Təpdiyim itirdiyim...*

*Bu ömrü bizə kim biçdi?
Fəzayın fəlinə düşükdü,
Biri dərsi əlinə düşükdü,
Qayğısı var, yəməsi yox.*

*Bir dəfə də gəlməmişmi?
Gəlməmişmi, görmüşmişmi?
Yaşamışam, ölmüşmişmi -
Dünyaya mənə tanış gəlir.*

"Dünyadan qalıb gedəcəm". Bu Ramiz Rövşən inandırır. Onun özünəheşabatını, "özündən narazılığını" (B.Vahabzadə) səbətələri, müsəbəhərləri sübət edir. Şairin qonaqlığındır, onun an pis və on yaxşı bir xassiyəti var, tənbellik. Tənbelliyinin pisliliyidir ki, onu yaxşı işlərdən saxlayıb, yaxşılığı odur

